

EDICE KLAS

Georg Simmel

Peníze v moderní kultuře a jiné eseje

Peníze v moderní kultuře a jiné eseje

Georg Simmel

———

Z německých originálů přeložil †Otakar Vochoč
Doslov a životopis autora napsal a bibliografie sestavil †Miloslav Petrusek

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2026
Edice SLON – KLAS, 1. svazek / řídí Marek Skovajsa a Alena Miltová
Redakce Alena Miltová
Grafická úprava a obálka studio Designiq
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první elektronické, odpovídá třetímu tištěnému vydání, v Karolinu prvnímu

© Univerzita Karlova, 2026
Translation © Otakar Vochoč – heirs, 2026
Selection, Afterword & Bibliography © Miloslav Petrusek – heirs, 2026

ISBN 978-80-246-6320-3
ISBN 978-80-246-6321-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

OBSAH

Peníze v moderní kultuře	7
Cizinec	27
Člověk jako nepřítel	35
Dobrodružství	45
K psychologii studu	63
Psychologie diskrétnosti	75
Držadlo	85
Psychologie ozdoby	95
Móda	105
Konflikt moderní kultury	137
Proč číst Simmela na konci tisíciletí? (Miloslav Petrusek)	163
Georg Simmel – stručná biografie	189
Vybraná díla Georga Simmela	193
České a slovenské překlady	199

PENÍZE V MODERNÍ KULTUŘE[1]

Kdyby sociologie chtěla protikladnost novější doby – zvlášť vůči středověku – postihnout nějakou formulí, mohla by se o to pokusit následujícím způsobem. Ve středověku člověk závazně příslušel k nějaké obci nebo pozemkovému majetku, k nějakému feudálnímu svazku nebo k určitému cechu; jeho osobnost splývala s věcnými nebo sociálními zájmovými okruhy a ty opět nabývaly svého charakteru díky lidem, kteří je bezprostředně vytvářeli. Novější doba tuto jednotnost rozbila. Na jedné straně odkázala osobnost na sebe samu a poskytla jí nesrovnatelnou svobodu pohybu, vnitřní i vnější; na druhé straně zase dala reálným životním obsahům stejně nesrovnatelnou objektivnost: v technice a v organizacích všeho druhu, ve výrobních podnicích a v jednotlivých profesích se stále víc ujímají vlády inherentní zákony věcí a osvobozují je od zabarvení daného individuálními osobnostmi – podobně se i náš obraz přírody snaží stále usilovněji vymýtit své antropomorfické rysy a přenechat přírodu objektivním zákonitostem. Tímto způsobem nová doba osamostatnila subjekt a objekt, aby vývoj vlastní každému z nich mohl probíhat čistším a plnějším způsobem. Naším úkolem je vyložit, jak se obou stran tohoto diferenciačního procesu dotýká peněžní hospodářství.

Poměr mezi osobností a jejím majetkem vystupuje v německých dějinách až do pozdního středověku ve

1 Přeloženo z něm. originálu „Das Geld in der modernen Kultur", *Zeitschrift des Oberschlesischen Berg- und Hüttenmänischen Vereins,* 35, 1896.

dvou charakteristických formách. V nejstarších dobách se s pozemkovým vlastnictvím setkáváme jako s určitou kompetencí příslušející osobnosti jako takové; pozemkové vlastnictví má svůj základ v osobní příslušnosti jednotlivce k jeho tržní obci. Již v desátém století však tato osobní povaha majetku mizí a veškerá osobní práva se naopak stávají závislými na vlastnictví půdy. V obou formách se však zachovalo těsné lokální spojení mezi osobou a jejím majetkem. Například ve společenství poddanské obce příslušející ke dvoru, kdy k plnoprávnému členství v tomto společenství opravňovala lenní držba celého lánu, byl za člověka bez půdy považován i ten, kdo sice lán vlastnil, ale mimo svazek dvora, k němuž příslušel *svou osobou.* Naopak zase ten, kdo vlastnil nějaký statek v rámci obecní, robotou zatížené půdy, aniž však osobně příslušel k dané obci (svobodní, měšťané, cechy atd.), musel za sebe ustanovit nějakého zástupce, který *osobně* příslušnému pánovi pozemku vzdával úctu a převzal práva a povinnosti příslušníka dvorce.

Tuto souvislost mezi osobností a věcnými vztahy, tak jak byla příznačná pro období naturálního hospodářství, peněžní hospodářství rozkládá. V každém okamžiku vsunuje mezi osobu a pevně určenou věc zcela objektivní instanci peněz a peněžní hodnoty, instanci, která jako taková postrádá jakékoli kvality. Ta také napomáhá tomu, že osoba a majetek se navzájem vzdalují, neboť jejich vzájemný vztah činí vztahem zprostředkovaným. Dřívější těsnou sounáležitost osobního a lokálního prvku tak diferencuje do té míry, že dnes mohu v Berlíně pobírat své příjmy z amerických železnic, z norských hypoték a afrických zlatých dolů. Tato dálková forma vlastnictví, kterou dnes vnímáme jako něco samozřejmého, se ovšem stala možnou teprve tehdy, když mezi majetek a jeho vlastníka vstoupily rozdělujícím a zároveň spojujícím způsobem peníze.

Peníze tak na jedné straně vedou k dříve neznámé neosobnosti veškeré ekonomické činnosti a na druhé straně

k právě tak vystupňované samostatnosti a nezávislosti osoby. A stejně jako k majetku se vyvíjí i vztah osobnosti k jejímu společenství. Středověký cech v sobě zahrnoval celého člověka; cech soukeníků nebyl jen sdružením jednotlivců, kteří měli na očích pouze zájmy soukenictví, nýbrž zároveň i *životním společenstvím* v odborném, společenském, náboženském, politickém a mnoha dalších ohledech. Ať se středověké sdružení seskupovalo kolem jakýchkoli odborných zájmů, žilo nicméně zcela bezprostředně ve svých členech a ti jím byli absorbováni bez vlastních práv.

V protikladu k této jednotné formě umožnilo nyní peněžní hospodářství existenci nespočetných sdružení, která buď jen vyžadují od svých členů určité peněžité příspěvky, nebo se zaměřují na čistě peněžní zájmy. Tím je na jedné straně umožněna ryzí věcnost záměrů sdružení, jejich ryze *technický* charakter, jejich oproštění od jakéhokoliv osobního zabarvení, zatímco subjekt je na druhé straně osvobozen od omezujících vazeb, protože už není s celkem spojen jako celistvá osoba, nýbrž v rozhodující míře jen vydáváním a přijímáním peněz. Od okamžiku, kdy je zájem jednotlivého účastníka možné vyjádřit v penězích, ať už bezprostřednější, či méně přímou formou, vsunují se peníze jako jakási izolační vrstva mezi objektivní celek daného sdružení a subjektivní celek osobnosti – stejně jako se vsunuly mezi majetek a vlastníka – a oběma poskytují v jejich vzájemném vztahu novou samostatnost a schopnost rozvoje. Vrchol tohoto vývoje představuje akciová společnost, jejíž činnost je ve vztahu k jednotlivému akcionáři zcela objektivní a není ničím ovlivňována, zatímco akcionář není ze své strany na sdružení účasten svou osobou, nýbrž pouze určitou peněžitou částkou.

Touto neosobností a bezbarevností, která je penězům v protikladu ke všem specifickým hodnotám vlastní a během kulturního vývoje se musí neustále stupňovat, protože se penězi musí vyvažovat stále víc a stále

rozmanitějších věcí, touto absencí vlastního charakteru nám peníze prokázaly nezměrné služby. Daly tak totiž vzniknout společně založené činnosti takových jednotlivců a takových skupin, které ve všech ostatních věcech ostře zdůrazňují svoji vzájemnou nezávislost a zdrženlivost. U životních obsahů, které jsou přístupné sdružování, se tak razí zcela nová linie. Uvedu tu jen dva příklady, jež podle mého mínění správně charakterizují onu jemnou hranici mezi spojením zájmů na jedné straně a jejich oddělením na straně druhé, kterou umožňují peníze.

Po roce 1848 se ve Francii vytvářely syndikáty dělnických sdružení z téhož oboru, a to tak, že každé sdružení odesílalo syndikátu svůj nedělitelný fond, čímž vznikla nedělitelná společná pokladna. Ta měla umožnit zejména nákupy ve velkém, poskytovat půjčky atd. Účelem těchto syndikátů nemělo ale v žádném případě být to, aby se podílnická sdružení snad spojila ve sdružení jediné, nýbrž přepokládalo se, že každé z nich si zachová svoji specifickou organizaci. Tento případ je tak příznačný proto, že v té době zakládali dělníci svá sdružení s opravdovou vášní. Jestliže tedy výslovně odmítli splynutí, které se tu v takové míře nabízelo, museli pro tuto vzájemnou zdrženlivost mít obzvlášť pádné důvody – a zároveň nalezli ve společném vlastnictví čistě peněžního kapitálu možnost, jak efektivně uplatnit onu nicméně existující jednotu svých zájmů.

Dalším příkladem jsou úspěchy Spolku Gustava Adolfa, velkého společenství pro podporu evangelických sborů nalézajících se v tísni, jež by nebyly bývaly možné, kdyby objektivní charakter peněžitých příspěvků nesmazal konfesijní rozdíly mezi přispívajícími; protože ale tento společný výtvor luteránů, reformovaných a unitářů – kteří by se nedali pohnout k žádnému jinému společnému projevu – byl takto umožněn, sloužil jako ideální spojovací článek a posílil mezi všemi zúčastněnými pocit, že patří přece jen k sobě.

Obecně je možné říci, že odborový svaz, tento druh organizace středověku naprosto neznámý, který spojuje neosobní složku jednotlivců k určité akci, byl i se svými obrovskými úspěchy umožněn teprve penězi, jež nás naučily až dosud jediné možnosti sjednocení, kdy zůstává absolutně zachováno všechno osobní a specifické – takové formě sjednocení, která je pro nás dnes už naprosto samozřejmá, přitom však představuje jednu z největších proměn a stupňů kulturního pokroku.

Když tedy žehráme na separující a odcizující působení peněžního styku, neměli bychom nicméně všeobecně zapomínat na následující skutečnosti. Tím, že je nutné peníze proměnit, a tak za ně získat konečné a konkrétní hodnoty, vytvářejí mezi členy téhož ekonomického okruhu mimořádně silnou vazbu; právě proto, že nemohou být bezprostředně spotřebovány, odkazují na jiné jednotlivce, od nichž můžeme za peníze získat to, co má být skutečně spotřebováno. Moderní člověk je tak závislý na mnohem větším počtu dodavatelů a nákupních zdrojů než starogermánský plně svobodný muž nebo pozdější poddaný; jeho existence v každém okamžiku závisí na stovkách spojitostí založených na peněžních zájmech, bez nichž může dál existovat právě tak málo jako prvek nějaké živého stvoření, který byl vyřazen z koloběhu jeho šťáv.

K tomuto prolínání a srůstání moderního života vede především naše dělba práce, která ve stavu naturální směny zjevně nemohla překročit své nejskromnější počátky. Neboť jak měli lidé vzájemně poměřovat hodnoty jednotlivých produktů, dokud tu pro nejprůznější věci a kvality neexistovalo žádné společné měřítko hodnoty? Jak měla směna probíhat hladce a snadno, pokud tu dosud nebyl žádný směnný prostředek, který by mohl vyrovnat každý rozdíl, prostředek, v nějž by se jakýkoliv produkt dal proměnit a jenž by se naopak sám též dal proměnit v jakýkoliv produkt? Tím, že takto umožňují dělbu produkce, peníze lidi nevyhnutelně vzájemně spo-

jují, neboť každý nyní pracuje pro druhého a teprve prací všech vzniká komplexní ekonomická jednota, která doplňuje jednostranný výkon jednotlivce.[2] A tak jsou to nakonec peníze, které zakládají mezi lidmi nesrovnatelně víc vazeb, než jich kdy existovalo v dobách feudálních svazků či svévolného sjednocování, tak nezměrně velebených romantickými hlasateli sdružování.

A peníze konečně vytvořily pro všechny lidi tak širokou rovinu společných zájmů, jaká v dobách naturálního hospodářství absolutně nebyla možná; připravily půdu pro bezprostřední vzájemné porozumění a přinesly rovnost pravidel, jež zřejmě mimořádnou měrou přispěla ke zrodu oné licoměrné podoby *všeobecně lidského,* která od minulého století hraje tak velkou úlohu v kulturních a sociálních dějinách – podobně jako se vynořila i v kultuře římské říše, jakmile se v ní plně ujalo peněžní hospodářství.

Ale stejně jako vedly peníze – jak zajisté vysvítá už z toho, co jsme řekli – obecně k tomu, že vznikl zcela nový poměr mezi svobodou a vázaností, mělo ono už zdůrazněné těsné a nevyhnutelné vzájemné spojení, k němuž jejich zásluhou dochází, i ten pozoruhodný důsledek, že se na druhé straně otevřel široký prostor individualitě a pocitu vnitřní nezávislosti. Neboť člověk žijící v oněch dřívějších ekonomických epochách byl sice v poměru vzá-

---

2 Dělbu práce podporuje i peněžitá odměna, protože penězi se zpravidla platí pouze za určitý jednostranný výkon: tento absolutní peněžní ekvivalent, postrádající veškeré kvality, odpovídá pouze objektivnímu individuálnímu produktu, odloučenému od osobnosti. Za celého člověka se vší jeho mnohostranností se – tam, kde neexistuje otroctví – žádné peníze nevydávají; vydávají se naopak jen za výkon založený na dělbě práce. Proto musí ruku v ruce s rozšiřováním peněžního hospodářství postupovat i zdokonalování těchto výkonů. Tímto faktem se mimochodem vysvětlují i nedostatky a rozpory v moderním postavení domácích služebných osob; neboť zde se dosud za peníze skutečně kupuje celý člověk s veškerými svými funkcemi.

jemné závislosti k daleko menšímu okruhu lidí, ti však byli a zůstávali determinováni individuálně, zatímco my jsme dnes sice mnohem závislejší na dodavateli obecně, jednotlivce však často a podle libosti střídáme: na jakémkoliv *určitém* dodavateli jsme mnohem nezávislejší. Právě takový vztah musí vést k silnému individualismu, neboť tím, co lidi navzájem odcizuje a každého odkazuje jen na jeho vlastní osobu, není izolovanost od ostatních, nýbrž vztah k nim, při němž je lhostejné, o koho právě jde, tedy jejich anonymita, nepřihlížení k jejich individualitě. Oproti dobám, kdy každý vnější vztah k druhým měl zároveň osobní charakter, peněžní hospodářství v souladu s naší charakteristikou nové doby umožňuje, že se jasněji vzájemně odděluje objektivní ekonomická činnost člověka a jeho individuální profil, jeho nejvlastnější Já, které se nyní z oněch vnějších vztahů zcela vytrácí a může se z nich více než kdykoliv dříve jakoby stáhnout do svých nejniternějších vrstev.

Proudy moderní kultury se rozlévají dvěma zdánlivě protichůdnými směry: na jedné straně směrem k nivelizaci, k vyrovnání, k vytváření stále rozsáhlejších sociálních okruhů tím, že se za stejných podmínek spojuje i to nejodlehlejší, a na druhé straně směrem k rozvinutí toho nejindividuálnějšího, k nezávislosti osoby, k jejímu autonomnímu utváření. A oba směry se zakládají na peněžním hospodářství, jež na jedné straně umožňuje zcela všeobecný, všude stejnoměrně působící zájem, poskytuje prostředek ke vzájemnému spojení a dorozumění, a na druhé straně dovoluje osobnosti maximálně vystupňovanou míru rezervovanosti, individualizace a svobody.

Tento poslední závěr si ještě vyžaduje důkazu. To, že je jednotlivé výkony možné vyjádřit a kompenzovat penězi, pociťuje každý jako prostředek a oporu osobní svobody. Klasické římské právo například určovalo, že ten, kdo je zavázán k určité platbě, může i proti vůli oprávněného recipienta odmítnout její úhradu v naturáliích s tím, že splatí její hodnotu v penězích. Tím byla dána záruka,

že veškeré osobní závazky bylo možné vykoupit penězi, a díky tomu bylo ono ustanovení označeno jako *Magna charta* osobní svobody v oblasti soukromého práva.

Ve stejném směru probíhalo často i osvobozování poddaných. Poddanští řemeslníci u středověkého panského dvora dosahovali například často svobody tak, že jejich povinnosti byly nejprve omezovány, později specifikovány, a nakonec přeměněny v peněžitou dávku. Za pokrok směrem ke svobodě se například pokládalo, když se anglickým hrabstvím od třináctého století povolovalo, že směla své závazky, které se týkaly dodávání vojáků a dělníků, nahradit peněžitými platbami. Mezi ustanoveními Josefa II., jimiž se snažil dosáhnout emancipace rolníků, bylo jedním z nejdůležitějších to, podle něhož své robotní povinnosti a platby v naturáliích mohli splácet v peněžitých dávkách. Nahrazení daného úkonu peněžitou dávkou uvolňuje osobnost ze specifického područí, v němž se díky onomu úkonu nalézala: druhý teď už nemá nárok na bezprostřední osobní úkon, nýbrž pouze na jeho neosobní výsledek; při placení penězi nedává už osobnost sama sebe, nýbrž něco, co je oproštěno od jakéhokoli vnitřního vztahu k individuu.

Ale právě z tohoto důvodu může nahrazení nějakého úkonu penězi mít i ochromující dopad. Že spojenci Athén byli zbaveni svých práv, mělo svůj počátek v tom, že své kontingenty lodí a posádek nahradili peněžitými poplatky Athénám. Toto zdánlivé osvobození týkající se závazku ve větší míře osobního v sobě nicméně obsahovalo i to, že rezignovali na vlastní politickou aktivitu, na význam, na nějž si lze činit nárok jen na základě nějakého specifického výkonu a rozvinutí reálných sil. Na jedno se při stále intenzivnějším peněžním hospodářství tak často zapomíná: že v povinnostech, z nichž se člověk vykupuje, často dosud tkvějí i určitá méně zjevná práva a významy, jichž se vzdává zároveň s oněmi povinnostmi.

A stejně jako má dvojí důsledek dávání peněz, má dvojí důsledek i jejich přijímání, prodej. Na jedné straně je

přeměna nějakého drženého statku v peníze pociťována jako osvobození. Pomocí peněz je možné hodnotu daného objektu přelít do jakékoliv jiné formy, zatímco předtím byla připoutána k této jediné formě; s penězi v kapse jsme svobodní, zatímco dříve nás daný předmět činil závislými na podmínkách svého uchovávání a zužitkování. Ale jak často s sebou právě tato svoboda přináší i bezobsažnost života a rozmělnění jeho podstaty! Proto totéž zákonodárství minulého století, které předepsalo zmíněnou peněžitou kompenzaci rolnických povinností, zakázalo zároveň vynucené odkupování půdy rolníků. Zdálo se sice, že rolníkovi se neděje žádné bezpráví, když jeho pán za přiměřenou cenu odkoupí jeho práva na půdu (aby ji připojil k polnostem panského statku); pro rolníka ale v sobě půda měla ještě něco zcela jiného než pouhou hodnotu určitého majetku; poskytovala mu možnost užitečné činnosti, byla středem jeho zájmů, směrodatným životním obsahem, který ztratil, jakmile místo půdy vlastnil jen její hodnotu v penězích. Časté odkupování půdy rolníků v minulém století jim sice dalo momentální svobodu, vzalo jim však něco, co nelze penězi vyvážit, co svobodě teprve dává její cenu – pevný objekt osobní aktivity.

To je opět povážlivý moment kultury orientované na peníze, jakou představuje například kultura pozdních Athén, pozdního Říma nebo kultura moderního světa: díky skutečnosti, že se stále víc a víc věcí platí penězi, že jsou pro nás penězi dosažitelné, a že peníze tak vystupují jako jakýsi konstantní pól v toku jevů, přehlížíme až příliš často, že i objekty ekonomického styku mají jisté stránky, jež nelze penězi vyjádřit; příliš lehce uvěříme tomu, že v jejich peněžité hodnotě vlastníme jejich přesný, plný ekvivalent. V tom jistě spočívá i hluboká příčina problematického charakteru, neklidu a neuspokojenosti naší doby. Kvalitativní stránka objektů ztrácí vinou peněžní ekonomiky svůj psychologický akcent, trvale žádoucí oceňování podle peněžní hodnoty vede k tomu, že ta se nakonec jeví jako jedině platná; stále rychleji v životě pomí-

jíme onen specifický, ekonomicky nevyjádřitelný význam věcí, který se nám za to jakoby mstí jen nejasnými, tak velice moderními pocity: že jádro a smysl života nám znovu a znovu uniká mezi prsty, že chvíle definitivního uspokojení jsou stále řidší, že veškeré usilování a shon ve skutečnosti nestojí za to. Nechci tvrdit, že naše epocha je už veskrze v takovém duševním stavu; kde se mu však blíží, jistě to souvisí s postupujícím překrýváním kvalitativních hodnot hodnotami kvantitativními, zájmem o pouhé „více nebo méně" – protože konečné uspokojení nám přece přinášejí pouze hodnoty první.

I věci samy jsou svou ekvivalencí s tímto směnným prostředkem, platným podle libosti pro cokoliv, v jistém vyšším smyslu skutečně znehodnoceny. Peníze jsou „vulgární", protože jsou ekvivalentem pro cokoliv; vznešené je jen to, co je individuální; co je rovné mnohému, je rovné i tomu nejnižšímu, a na úroveň nejnižšího proto stahuje i to nejvyšší. To je tragika každé nivelizace: ta vede přímo tam, kde se nalézá *nejnižší* prvek. Neboť to, co je nejvyšší, může k němu vždy klesnout; všechno nízké nemůže však téměř nikdy vystoupit k nejvyššímu. Nejvlastnější hodnota věcí tak trpí jednostejnou přeměnitelností i těch nejheterogennějších prvků v peníze; právem proto řeč označuje to, co je zcela jedinečné a vynikající, jako něco, co se nedá „ničím zaplatit".

„Blazeovanost" našich zámožných vrstev je jen psychologickým odrazem této skutečnosti. Protože mají nyní v rukou prostředek, jímž si navzdory jeho bezbarvé a trvalé uniformitě mohou koupit ty nejrozmanitější a nejneobyčejnější věci, protože otázka, zač něco stojí, je zatlačována do pozadí otázkou, kolik to stojí, nutně se postupně vytrácí jemný cit pro specifické a zcela individuální půvaby věcí. Blazeovanost spočívá právě v tom, že na jednotlivé odstíny a zvláštnosti objektů už nereagujeme s příslušně nuancovaným cítěním, nýbrž všechny je vnímáme v uniformním, a proto matném tónu, neschopném žádného výrazného výkyvu.

Právě tímto charakterem, jehož peníze nutně nabývají tím víc, čím víc věcí vyvažují – tedy úměrně rozvoji kultury –, ztrácejí v jistých vyšších ohledech význam, který měly dříve: zúžila se například sféra peněžních pokut. Starogermánské právo usmiřovalo penězi i nejtěžší zločiny, až po vraždu. Veřejné pokání v kostele mohlo být od sedmého století nahrazeno penězi, zatímco moderní právní systémy omezují peněžitý trest na relativně lehké přestupky. To však není znakem klesajícího, nýbrž vzrůstajícího významu peněz: právě proto, že nyní kompenzují o tolik více věcí, a jsou tudíž tím bezbarvější a bezvýraznější, nemohou už sloužit ke kompenzaci ve zcela zvláštních a výjimečných případech, které se dotýkají nejniternějších a nejpodstatnějších stránek osobnosti; morálně náboženské požadavky, na nichž se zakládalo veřejné pokání, přestaly peníze kompenzovat nikoli navzdory tomu, že je za ně možné mít téměř všechno, nýbrž právě proto, že to je možné.

V tomto bodě se příznačně stýkají dva hlavní proudy dějinného vývoje. Mohla-li být vražda v primitivní společnosti odčiněna penězi, znamenalo to na jedné straně, že se dosud tolik nezdůrazňovala hodnota individua jako takového, že nebylo dosud vnímáno jako něco natolik s ničím nesrovnatelného a nenahraditelného, jako tomu je v pozdějších dobách, kdy jednotlivec vystupuje ze skupiny mnohem výraznějším a individualizovanějším způsobem; na druhé straně to však znamená, že peníze se dosud nestaly tak indiferentní věcí, že doposud neztratily veškerý kvalitativní význam. Pokračující diferenciace lidí postupuje paralelně se stejně rychle vzrůstající indiferentností peněz a výsledkem je, že odčinění vraždy penězi se stává nemožnou věcí.

Podobným směrem jako toto opotřebení a deteriorace peněz vede i druhý mimořádně důležitý důsledek převažujícího peněžního systému: peníze, pouhý prostředek k získání jiných statků, začínají být vnímány jako samostatný statek; zatímco veškerý jejich význam tkví v tom,

že jsou jen určitým přechodem, článkem v řadě, která vede k nějakému konečnému účelu a požitku – je tato řada na tomto stupni psychologicky přerušena a vědomí účelu se zastavuje u peněz. Protože většina lidí se po největší část svého života musí zaměřovat na získávání peněz jako na nejbližší cíl svého usilování, vzniká představa, že veškeré štěstí a veškeré konečné životní uspokojení je pevně spjato s vlastněním určité sumy peněz: a ty se tak z pouhého prostředku a předpokladu vnitřně mění v konečný účel. Když je však tohoto cíle dosaženo, dostavuje se nesčetněkrát ona smrtelná nuda a zklamání, jež nejnápadněji vystupuje u obchodníků, kteří se po uspoření určité částky peněz stáhli do ústraní a žijí jako rentiéři: když odpadnou okolnosti nutící k tomu, že hodnotové vědomí se koncentruje na peníze, odhaluje se pravá povaha peněz jako pouhého prostředku, který se stává neužitečným a neuspokojivým, jakmile je život odkázán pouze na něj – peníze jsou totiž jen jakýmsi mostem ke konečným hodnotám a na mostě se nedá bydlet.

Toto překrytí účelů prostředky je jedním z hlavních rysů a hlavních problémů každé vyšší kultury. Její podstata spočívá totiž v tom, že v protikladu k primitivním poměrům nejsou už záměry lidí jednoduché a na první pohled zřejmé, nýbrž postupně se stávají tak obtížnými, komplikovanými a vzdálenými, že pro jejich uskutečnění je zapotřebí mnohačlenné struktury prostředků a aparátů, mnohastupňové, oklikou vedoucí cesty přípravných kroků. Ve vyspělejších poměrech může sotvakdy vést k cíli už první krok, a nejenže je třeba nějakého prostředku, ale ani ten dost často není dostupný přímo; musí tu být celé množství prostředků, které se vždy navzájem podepírají a které nakonec vyústí v konečný účel. O to blíže je však nebezpečí, že v tomto labyrintu prostředků uvázneme a na konečný účel zapomeneme. Čím je technika ve všech oblastech života – představující v podstatě systém pouhých prostředků a nástrojů – spletitější, umělejší a členitější, tím je sama ve stále větší míře pociťována

jako konečný účel, sám o sobě uspokojující, o kterém se už nevyslovují žádné další pochybnosti.

Zde má svůj původ stabilita vnějších zvyklostí, jež původně byly jen prostředkem sloužícím určitým sociálním účelům, nyní však trvají dál jako autonomní hodnota, jako samy sebe opodstatňující požadavky, zatímco původní účely byly už dávno zapomenuty nebo se staly čímsi iluzorním. Moderní doba, a zdá se, že obzvlášť doba nejnovější, je prostoupena pocitem napětí, očekávání, nevyřešeného tlaku, jako by to hlavní, konečné – skutečný smysl a ústřední bod života a věcí – mělo teprve přijít. To je jistě citové vyústění onoho převládnutí prostředků, onoho nutkání naší komplikované životní techniky vytvářet prostředek za prostředkem, až posléze vlastní účely, jimž měly tyto prostředky sloužit, ustupují v horizontu vědomí dál a dál, až nakonec za ním zcela mizí. Žádný prvek však nemá na tomto procesu rozsáhlejší podíl než peníze, žádný objekt, který má hodnotu jen jako prostředek, nikdy tak výrazně, tak dokonale a s takovými důsledky pro celkový stav života nepřerostl v cíl veškerého usilování, který – zdánlivě nebo skutečně – uspokojuje sám o sobě.

Centrální postavení, jež peníze zaujímají díky obrovskému rozšíření okruhu objektů, jichž lze jejich pomocí dosáhnout, se individuálně promítá do mnoha charakteristických rysů moderního života. Peníze posunuly do mnohem těsnější, svůdnější blízkosti jednotlivce šanci na plnější uspokojení jeho přání. Nabízí se možnost získat takříkajíc jednou ranou cokoliv, co se vůbec jeví jako žádoucí. Peníze vsunují mezi člověka a jeho přání jakýsi zprostředkující stupeň, jakýsi usnadňující mechanismus, a protože dosáhne-li tohoto jednoho prvku, může dosáhnout i nespočetně mnoha jiných věcí, vzbuzují peníze iluzi, že všech těchto dalších věcí je možné dosáhnout snadněji než jindy. Čím blíže je však štěstí, tím více roste touha po něm. Nejžhavější touhu a vášeň totiž nevzbuzuje to, co je nám absolutně vzdáleno a odepřeno, nýbrž